

Невидимі труднощі: ризики, з якими стикаються ВПО з інвалідністю в Україні

К'яра Валенті

ВПО з інвалідністю в Україні стикаються з підвищеними ризиками. Потрібно більше ініціатив, які надають пріоритет підходам з урахуванням потреб людей з інвалідністю, використовують прийняття рішень на основі даних та активно залучають людей з інвалідністю до заходів реагування.

Вторгнення Росії в Україну призвело до гострої кризи, пов'язаної з переміщенням населення, яка швидко розвивається і яка поставила під загрозу життя, гідність і добробут мільйонів переміщених осіб. Люди з інвалідністю особливо схильні до цих підвищених ризиків.

На кінець 2022 року кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні сягнула 5 900 000. Важливо зазначити, що чверть ВПО стверджують, що їх супроводжує хоча б один член родини з інвалідністю, а 41 % вказують на наявність одного або кількох літніх членів сім'ї.¹ Національні та міжнародні організації докладають зусиль для покращення допомоги, що надається людям з інвалідністю. Однак люди з інвалідністю продовжують зіштовхуватися зі значними перешкодами при спробах дістатися до бомбосховищ, а також опиняються в скрутному становищі у зонах конфлікту через фінансові обмеження, відсутність доступного транспорту чи допоміжних пристроїв. Навіть ті люди, які успішно втекли від конфлікту, продовжують натрапляти на труднощі щодо дотримання

правил особистої гігієни, засобів пересування та доступного житла.

Пандемія коронавірусного захворювання COVID-19 вже загострила наявні моделі дискримінації, ізоляції та нерівності, з якими стикаються люди з інвалідністю, особливо ті, що живуть в закладах інтернатного типу. У першому кварталі 2021 року 67 % ВПО у віці 60 років і старше, а також 69 % людей з інвалідністю повідомили про своє важке економічне становище та продемонстрували механізми подолання нестачі харчових продуктів.² Крім того, система цифрової верифікації пенсіонерів на невідконтрольованих державі територіях була важкодоступна для людей з інвалідністю та літніх людей, які проживають у цих районах, багато з яких були внутрішньо переміщеними особами.

Труidнощі, пов'язані з евакуацією та доступом до підтримки

У серпні 2022 року Комітет з прав осіб з інвалідністю (КПОІ) провів засідання, присвячене проблемі підвищеного ризику загибелі або травмування людей з інвалідністю в ході атак на цивільне населення. Обговорення

прояснило низку перешкод, серед яких відсутність доступу до допомоги під час евакуації, розлука з сім'єю, недостатня інформація про доступну допомогу, недоступність бомбосховищ та відсутність альтернативи сигналам повітряної тривоги для людей із порушеннями слуху.³ Дослідження, проведене у середині 2022 року Національною Асамблеєю людей з інвалідністю України, підтвердило висновки КПОІ та показало, що евакуйовані люди з інвалідністю також стикаються з проблемами отримання допоміжних пристроїв у нових населених пунктах.

Обмежена участь людей з інвалідністю та організацій людей з інвалідністю (ОЛІ) у плануванні заходів щодо забезпечення готовності до аварійних ситуацій та заходи щодо ліквідації аварій ще більше ускладнює ситуацію. Наслідки такої ізоляції відображаються в малій частці ВПО з інвалідністю, яким було надано успішну допомогу в рамках заходів щодо надання захисту. Станом на квітень 2023 року з 1 581 398 осіб, охоплених кластером з питань захисту, 3 % (42 000) становили люди з інвалідністю та 11 % (176 000) — літні люди.⁴ Враховуючи, що, за даними Міжнародної організації з міграції (МОМ), у 25 % домогосподарств переміщених осіб перебуває принаймні один член сім'ї з інвалідністю, можливо, що потреби ВПО з інвалідністю у захисті задовольняються не повною мірою. Останні дослідження, проведені кластером з питань захисту, наголошують на збереженні трьох ключових проблем із захистом, з якими стикаються люди з інвалідністю: недостатній доступ до спеціалізованих послуг, обмежена незалежність у доступі до засобів до існування та фінансових ресурсів, а також недостатнє забезпечення безпечного простору та приватності.

ВПО з інвалідністю в установах

Проблеми, з якими стикаються ВПО з інвалідністю, ще більше загострюються, коли вони проживають в закладах інтернатного типу. Погані умови проживання та стандарти догляду в закладах інтернатного типу в Україні вже давно є предметом суперечок, особливо щодо дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків. У багатьох установах відсутні відповідні плани та

маршрути евакуації, а конфлікт ще більше загострив наявні проблеми захисту, включаючи зневагу, фізичне та сексуальне насильство та експлуатацію вразливих постяльців.⁵ Український уряд провів деякі реформи, але вони були зірвані початком війни, внаслідок чого ВПО з інвалідністю, особливо діти, які живуть в інтернатах, виявилися покинутими з двох причин: переміщення та інвалідність.

Брак даних

Відсутність надійних, детальних даних про ВПО з інвалідністю є однією з основних перешкод, що стоять на шляху їхньої інтеграції в принципи й програми. Збір та використання комплексних даних на національному рівні є складним завданням, але вкрай необхідним для того, щоб уряди могли згадати фактори ризику, які переміщення може нести для ВПО з інвалідністю. Не менш важливо продумати, як отримати значущі висновки з даних і відповідним чином скоригувати програму. Крім того, якісні дослідження відіграють вирішальну роль у виявленні конкретних перешкод і недоліків, з якими стикаються ВПО з інвалідністю, надаючи цінну інформацію, яка може бути використана при розробці цільових заходів.

З початком війни в лютому 2022 року МОМ провела кілька раундів репрезентативних опитувань загального населення з метою визначення потреб, переміщень та намірів постраждалих осіб, у тому числі ВПО з інвалідністю. Проте точна кількість ВПО з інвалідністю, які проживають на територіях, що постраждали від війни або окупації, залишається нез'ясованою через різні фактори. Однією з ключових причин є відсутність синхронізації в системі реєстрації ВПО на місцевому рівні, що призводить до неузгодженості та неповноти даних. Крім того, гуманітарні організації не завжди звітують про показники, що стосуються людей з інвалідністю, що також сприяє відсутності вичерпних даних про цю групу населення.

Покращення координації між відповідними представниками зацікавлених сторін, вдосконалення механізмів збору даних та стандартизація процедур звітності сприятиме більш точному розумінню ситуації, з якою стикаються ВПО з інвалідністю, що

Наталя та її син, які залишили Слов'янськ через війну на сході України, знайшли притулок у Львові. У Львівському національному університеті ветеринарної медицини та біотехнологій вони приєднуються до 120 інших біженців у спільних гуртожитках, червень 2022 року. Джерело: Крістіан Дженсен/NRC

дасть змогу вживати більш ефективних та інклюзивних заходів реагування.

Перспективні практики та наслідки

Європейський форум з проблем інвалідності (ЄФП) та Християнська місія сліпих (ХМС) співпрацюють з ОЛІ в Україні та сусідніх країнах, надаючи прямі послуги та направлення до спеціалістів понад 11 800 особам та їхнім родинам. Цей спільний проєкт зосереджений на задоволенні нагальних потреб та впливі на ширшу гуманітарну допомогу, а подальші зусилля будуть спрямовані на сприяння відновленню з урахуванням потреб людей з інвалідністю.

Ризька декларація є ще однією помітною ініціативою з позитивними наслідками для інклюзивного реагування на проблеми людей з інвалідністю у кризових ситуаціях, пов'язаних із їхнім переміщенням. Розроблена ЄФП та SUSTENTO, вона надає великого значення проблемам, з якими стикаються люди з інвалідністю в Україні та люди, які рятуються втечею від війни.⁶ Декларація підкреслює важливість доступності, деінституалізації та змістовної участі для людей з інвалідністю. Вона закликає до всеосяжного збору даних, прозорих планів реагування на надзвичайні ситуації, активного залучення людей з

інвалідністю та ОЛІ до процесів прийняття рішень, а також до незалежного моніторингу за тісною участі ОЛІ.

Організація АСТЕД, за підтримки Alliance2015, допомогла відремонтувати 120 центрів тимчасового розміщення, щоб забезпечити гідне та доступне житло для людей, які постраждали від конфлікту.⁷ У 7 кімнатах цілодобового притулку для молодих людей з інвалідністю, будівництво якого було завершено у січні 2023 року у Чернівцях, створено покращені умови проживання, включаючи кімнати відпочинку та приміщення, пристосовані для людей з інвалідністю, маломобільних та літніх людей, що дозволить переміщеним українцям, у тому числі переміщеним українцям з інвалідністю, знову здобути самостійність і відчувати більший комфорт.

Підтримка та розширення таких ініціатив має вирішальне значення для забезпечення повного визнання та реалізації прав і потреб ВПО з інвалідністю. Постійно приділяючи пріоритетну увагу підходам, які враховують особливості людей з інвалідністю, використовуючи прийняття рішень на основі даних та активно залучаючи людей з інвалідністю та ОЛІ до роботи з надання допомоги, можна створити більш інклюзивну та стійку

гуманітарну систему, яка не залишить нікого поза увагою.

К'яра Валенті

chiara.valenti@idmc.ch @_chiaravalenti

Науковий співробітник, Центр моніторингу внутрішнього переміщення

1. IOM (2023) *Ukraine Internal Displacement Report: General Population Survey Round 12 (16 - 23 January 2023)* (МОН (2023) «Україна — Звіт про внутрішнє переміщення: 12 раунд опитування загального населення» (16–23 січня 2023 року) bit.ly/iom-ukraine-idps-report)
2. OCHA (2022) *Ukraine Humanitarian Needs Overview 2022* (УКГС (2022) *Огляд гуманітарних потреб України 2022*) bit.ly/ocha-ukraine-report-2022 (також доступно українською мовою)

3. OHCHR (2022) *Situation of persons with disabilities in Ukraine, CRDP 27th Session Report* (УВКПЛ ООН (2022) *Становище людей з інвалідністю в Україні*, КПОІ, 27-й звіт про сесію) bit.ly/ohchr-disability-ukraine-report

4. Protection Cluster (2023) *Ukraine Protection Cluster Achievements Dashboard* (Кластер з питань захисту (2023) Інформаційна панель досягнень кластера з питань захисту в Україні) <https://response.reliefweb.int/ukraine/protection>

5. UNHCR (2022) *Ensuring the protection of persons with disabilities fleeing from Ukraine* (УВКБ ООН (2022) *Забезпечення захисту осіб з інвалідністю, які рятуються втечею з України*) <https://data.unhcr.org/en/documents/details/97259>

6. EDF (2022) *Riga Declaration on a Peaceful and Disability-Inclusive Ukraine* (Європейський форум з проблем інвалідності (EDF) (2022) Ризька декларація про мирну Україну, де забезпечується інклюзивність осіб з інвалідністю) www.edf-feph.org/publications/riga-declaration/

7. ACTED (2023) *How does ACTED help people with disabilities internally displaced in Ukraine?* (Як організація ACTED допомагає внутрішньо переміщеним особам з інвалідністю в Україні?) bit.ly/acted-ukraine